

BAKOS ÁRON – PÜSÖK IMOLA

TUDOMÁNYKÖZI TAPASZTALATAINK

■ Ha néprajztudományt mondunk, akkor leg-
többünknek valószínűleg nem nagyívű teoreti-
kus okfejtések jutnak eszébe. Ha a szociál(is)
vagy kulturális jelzővel fémmjelzett antropológiá-
ra hivatkozunk, az „egzotikus” és „primitív” tár-
sadalmaik leírásain túl már talán elméleti szöve-
gekre is gondolhatunk. De akárhogy is játszunk
a szavak keltette asszociációkkal, valószínűleg
még így is magyarázatra szorul, miért e szaktu-
dományok felől vállalkoztunk egy fenomenoló-
giai ihletésű szám összeállítására.

Diszciplináris háttérünk nem biztos, hogy
mindenki szemében (a magunkét is beleértve)
alkalmassá tesz bennünket hasonló feladatra.
Az antropológusok a legkülönbözőbb, sokszor
távoli, kulturálisan idegen, konfliktusokkal ter-
helt, több tekintetben is veszélyes terepeken
mozognak (de legalábbis nyilatkoznak) maga-
biztosan. A képzett antropológus módszertani,
etikai, interpretációs eszközeivel felvértezve
a legkülönbözőbb kontextusokban képes tájéko-
zódni, de önreflexív tudományként még a bol-
dogtalan antropológus is megtalálhatja a maga
boldogulását a módszertani tévutak vallomás-
szerű feltárásában. Fiatalkorú bűnözők bandái-
ban, éjszakai bárókban, pszichiátriai otthonok-
ban folytathatnak kutatásokat, de nem biztos,
hogy hajójukat akkor is biztos kézzel kormá-
nyozzák, amikor a fenomenológia „neologizmu-
sok áradatával” borítja azt el.¹ Az antropológus
a filozófiai gondolatok viharában, ahogy az
Erschlessenheit, az *Entdecktheit* és a *Befindlich-*

**A különböző szerzők
ugyanabból a kulcsfo-
galomból próbáltak
valamit kifőzni, s ezt
saját diszciplináris
fogásaiknak és
személyes ízlésüknek
megfelelően tették.**

keit fogalmai cikáznak körülötte, a szekunder irodalom mentővéhez kap; Heidegger „értelmezői két csoportra oszlanak: olyanokra, akik mindebben az emberi lét alapjaiba való bepillantást látják, és olyanokra, akik úgy látják, hogy a szűnyögből csinál elefántot.”²

Ezzel sajnos nincsen kint a vízből. De az elefánthoz legalább tud kapcsolódni. Nemcsak azért, mert a fenomenológiával szemben az elefántról viszonylag szilárd fogalmakkal rendelkezik, és nem is azért, mert az elefánt szó hasonló hangalakjainak hátán könnyedén kel át a számára oly fontos kulturális és nyelvi határokon. Hanem azért is, mert a szívének kedves és az antropológiában megkerülhetetlen Clifford Geertz egyik tanulmányában a történelem és az antropológia viszonyát az elefántból és a nyúlból készült pörköltöz hasonlítja. Geertz szerint a történelem elefántjának nincs oka aggodalomra, érezni lehet majd az ízet az elkészült fogásban. A nyúl pedig már hozzászokott a hasonló leosztásokhoz.³

Csábító ezt a képet mintának venni akkor, amikor filozófia és antropológia viszonyát próbáljuk lefesteni; még akkor is, ha a nagyra nőtt észak-amerikai antropológiához képest a kontinentális legfeljebb nyúlfi lehet. A recept mintha mégis firnyákosabb lenne, s a filozófiába kevert etnográfiai módszerek, az antropológiával elkevert fenomenológia talán valamilyen új ízvilágot hoz létre a kulturális folyamatok elemzésében. Többek között emellett érvel itt közölt írásában Marcela Venebra Muñoz, de erről tanúskodik az a tény is, hogy a kortárs antropológia kiemelkedő alakjai közül többen merítenek a fenomenológiából.⁴

A lapszám ugyanekkor ennél jóval több összetevőből áll, előkészítésekor egy multidiszciplináris receptet próbáltunk követni. A végeredményt tekintve a három fő összetevő a filozófia, az irodalomtudomány és az antropológia, a dreszing pedig egy múzeumtudományi írás. Ebből próbáltunk meg egy fenomenológiai menüt összeállítani. De talán mégis pontosabb, ha a tematikus összeállítás kapcsán mégsem összetevőkről, hanem konyhákról beszélünk. A különböző szerzők ugyanabból a kulcsfogalomból próbáltak valamit kifőzni, s ezt saját diszciplináris fogásaiknak és személyes ízlésüknek megfelelően tették.

A fenomenológiát két szárra bontva, egyfelől beszélhetünk azoknak a struktúráknak a tanulmányozásáról, amelyek segítségével közös világunkat értelmezni tudjuk, az észlelésre, a gondolkodásra fókuszálva ismerjük fel a testeknek és a készségeknek az ebben játszott szerepét. A másik szál a szubjektum elzártabb, különös és nehezen magyarázható tapasztalataival foglalkozik.⁵ A lapszám szerkezeti felépítésében ezt a felosztást vettük alapul, legalábbis egy hasonló vonalvezetést követve próbáljuk egymás után fűzni szerzőink írásait.

Ion Copoeru tanulmánya ilyen értelemben nyitja meg ezt a számot, a dolgok észlelésének, a világ megnyilvánulásának leírásával bevezeti és kontextualizálja a perceptuális élmények vizsgálatából kiemelkedő fenomenológiai témákat. A husserli fonalat felvéve, a már fentebb említett módon lép párbeszédre filozófia és antropológia Marcela Venebra Muñoz elméleti tanulmányában, amely mintegy bevezeti a testi, szenzoriális tapasztalatok szerepével az antropológiai és a múzeumtudományi praxisban foglalkozó két írást, Bakos Áron és Foster Hannah közleményét. Deczki Sarolta elemzése az új jelentéskonstellációk létrejöttét, tapasztalat és poétika kapcsolatát, a tapasztalat uralhatatlanságát és vadságát elemzi Kabai Lóránt köteteiben. A lírai én introspekciója mintegy már átvezet a halál és a vallás fenomenológiai bizonyos értelemben megközelíthetetlen témájához, a másletté határainak tapasztalatához, ahová Serestély Zalán

Borges prózájának mentén, Horváth Orsolya pedig Rudolf Otto klasszikusán keresztül jut el. S ezt a sort zárja Enesey Diána recenziója Jonathan Dinsmore misztikus tapasztalatokról szóló kötetéről.

A menüsor összeállítása közben mi sokat gyarapodtunk. Reméljük, hogy az olvasók közül is lesznek, akik bele mernek majd kóstolni új, a megszokott szakirodalom-fogyasztási szokásaikon kívül eső dolgokba.

■ JEGYZETEK

1. D. W. Hamlyn: *A nyugati filozófia története*. Holnap Kiadó, Bp., 1998. 314. Közben saját műveltségétől érzékenyülve juthat eszébe, hogy hasonló élű, a sztoikusokra irányuló bírálatot már Cicerótól is olvashatott *A legfőbb jóról és rosszról* III. könyvében (In: Steiger Kornél (vál.): *Sztoikus etikai antológia*. (Ford. Némety Géza) Gondolat, Bp., 1983. 241–314.).
2. Hamlyn: i. m. 315.
3. Clifford Geertz: *History and Anthropology*. New Literary History 1990. 2. sz. 321–335.
4. Szerkesztőként külön is örülünk, hogy ez az írás megjelentetett magyarul. A nemzetközi szakirodalom fordításai az utóbbi években általában is elmaradoznak, de az angolszász antropológián kívüli világ már-már terra incognita. Fernando Ortíz *Havannai karneválja* óta (Gondolat, Bp., 1982) a latin-amerikai antropológiának kevés eredménye jutott el a magyar olvasókhöz fordításokban.
5. Stephan Käufer – Anthony Chemero: *Phenomenology*. Polity, Cambridge – Medford, 2021. 2.

